

Список літератури: 1. Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества. Междунар. науч. исслед. проект / Ин-т гос. и пр. РАН. М., 1995. 2. «Приоритеты Интерпола в XXI в.» Стратегическая программа развития // Интерпол в России. № 4, 2000. 3. Положения про Національне центральне бюро Интерполу. Затверджене постановою КМУ № 220 від 25 березня 1993р. // ЗЗУ Сер.2. Звід постанов. 1998, №5. 4. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НІДБ в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів від 9 січня 1997 року № 3112/52/2 5. Бельсон Я.М. Интерпол в борьбе с уголовной преступностью. М., 1989. 6. Родионов К.С. Интерпол: вчера, сегодня, завтра. - 3е изд. перераб. и доп. М., 1990. 7. Овчинский В.С. Интерпол в вопросах и ответах. М., 2001. 8. Л.Нечипоренко. Понад 130 країн світу – діапазон співпраці Интерполу // Іменем закону, № 50. 8 грудня 2000р.

Надійшла до друку 16.03.2001р.

*В.П.Салъов,
ад'юнкт каф. оперативно-розшукової
діяльності Нац. ун-ту внутр.справ*

ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ

Розвиток наукового пізнання збудив потребу проведення фундаментального онтологічного дослідження поняття «інформація». Це дослідження обґрунтовано як самим науковим характером поняття «інформація», так і метою визначення його природи та співвідношення з науковими та філософськими категоріями. У визначенні наукового поняття «інформація» та розкритті його сутності внесла важливий внесок кібернетика. Ця наука дала можливість: висунути та обґрунтувати принцип єдинства інформації та управління; синтезувати теорію інформації; зв'язати воедино інформацію з діями суб'єкта та його цілями й прагненнями [1, с.11-12].

Поняття «інформації», за думкою Норберта Віннера, це позначення змісту отриманого із зовнішнього світу в процесі нашого пристосування в ньому та наших почуттів [2, с.31].

Інформація - це відображена різноманітність, тобто сприйнята об'єктивна реальність у свідомості людини [3, с.58].

Поняття «інформація» застосовується, коли є система та взаємодія, в процесі якої передаються деякі відомості. Багатогранність цього терміну надає передумови для подальшого вивчення його обсягу та змісту, що пов'язане внутрішніми потребами розвитку наукового пізнання та прагненням дослідити на новому якісному рівні специфічну сферу реальної дійсності

Експлікація різних сторін цього поняття диктується внутрішніми потребами розвитку сучасного наукового пізнання. При цьому погляди науковців та методологічні підходи до вивчення поняття «інформації» виявилися різні. Це пов'язано з тим, що філософське осмислення не стоїть на одному місці, а постійно рухається [1, с.11-12]. Усе це допома-

гає побачити її специфічні риси, котрі опиняються поза увагою при загальному погляді. З іншого боку, відсутність загального погляду - запорука того, що найбільш суттєве, фундаментальне, законмірне може залишитися непоміченим. За думкою С.С.Овчинського, визначення відкриває одну якусь особливість інформації. При цьому універсалізація приводить до невдалих висновків [4, с.19].

Інформація - це абсолютна величина. Людська ж цінність - це відносна величина, тому що має різноманітні значення для різноманітних спостерігачів. Прояв цього є спроможність спостерігача зрозуміти інформацію та використовувати її в подальшому [5, с.30].

Однією із складових поняття «інформація» є соціальна інформація. Необхідність та доцільність її існування підтверджує такий показник, як постійна циркуляція інформації в суспільстві. Згідно зі ст. 25 Закону України «Про інформацію», «соціальна інформація - це документовані або публічно оголошені відомості про ставлення окремих громадян і соціальних груп до суспільних подій та явищ, процесів, фактів» [6, с.13].

Цей вид інформації, як підкреслив В.З.Коган, є якісно вищим та самим складним видом інформації. Завдяки цій формі стає можливим упорядковано відобразити дійсність, яка властива тільки людині, як громадській істоті, наділена свідомістю та мовою [7, с.15].

Одним із різновидів соціальної інформації є оперативно-розшукова інформація, яка не ізольована від філософських, логічних та кібернетичних категорій. Вона виконує властиві для неї функції, серед яких отримання повідомлення із зовнішнього світу, усунення невизначеності, виявлення зв'язку між фактами тощо.

Оперативно-розшукова інформація дає змогу пізнати явища, які ретельно скриваються та маскуються злочинними елементами від населення і державних органів. Для оперативних апаратів значення набуває чітке визначення змісту потоків тих відомостей, що надходять на всі рівні їх діяльності. У зв'язку з цим певний інтерес має типологізація інформації, зроблена С.С.Овчинським. Автор виділяє три типи інформації: має універсальне значення для прогнозування індивідуального проведення, попередження і розкриття злочинів; забезпечує кримінально-процесуальну діяльність (доказування); визначає потреби оперативно-розшукової тактики [8, с.192].

Базуючись на цьому підході, В.Н.Хомколов, стосовно розкриття злочинів, вчинених в умовах неочевидності, запропонував наступні типи: інформація, що має значення для встановлення злочинців, очевидців, потерпілих; інформація, що має значення для виявлення знарядь і слідів злочину; інформація, що має значення для встановлення місць зберігання і збуту викраденого [9, с.162].

В монографії С.С.Овчинського надається класифікація оперативної інформації в залежності від її пізнавального значення за такими напрямками:

– вивчення оперативної обстановки;

- дослідження конкретних обставин, що потребують запобігання злочинів;
- встановлення обставин скоєння злочину та отримання даних про докази.
- забезпечення тактики попередження та розкриття злочинів [4, с.43-44].

Існують інші класифікації оперативної інформації, які спираються на її значенні у протидії злочинності в цілому та забезпечення основних функцій правоохоронних органів:

- орієнтовна;
- тактична;
- стратегічна;
- доказова [10, с.98-107].

На наш погляд, остання точка зору дає підставу для визначення обсягу, змісту і пріоритетності оперативно-розшукової інформації при її обробці і використанні для розв'язання оперативно-тактичних та інших завдань, що необхідно надалі враховувати в аналітичній і практичній роботі.

Не останню роль в отриманні оперативно-розшукової інформації відіграють оперативно-технічні засоби, які використовуються оперативними співробітниками.

Прискорений розвиток науки та техніки, колосальна кількість технічних винаходів надали зайву можливість знайти нові шляхи для побудови та удосконалення технічних засобів. Як наслідок, це дозволяє пізнавати несприймаючі у звичайних умовах події та факти, а також розширює можливість чуттєвого пізнання дійсності людиною. Сучасні оперативно-технічні засоби забезпечують отримання та збереження значної кількості оперативної інформації.

Треба підкреслити ще одну властивість оперативно-технічних засобів до якої належить відтворення в повному обсязі отриманої інформації, без доповнення її суб'єктивними елементами, на відміну від пам'яті людини, яка так або інакше спотворює її [11, с.196]. Оперативно-технічні засоби сприяють якісному пізнанню, отриманню оперативно-розшукової інформації, копіюванню існуючих у природі схем. Структурні характеристики оперативно-технічних засобів дозволяють модулювати структуру оригіналу, з подальшим закріпленням інформації на різних носіях, які використовують різні знакові системи. Це можливо тому, що інформація має таку властивість, як семантика.

Реальна дійсність, явища, що мають криміногенний або кримінальний характер та обставини, що виникають у зв'язку із суспільно небезпечною поведінкою, існують об'єктивно. Вони стають оперативно-розшуковою інформацією після інтерпретації через систему спеціальних знань і оцінок. У тих випадках, коли ці явища та обставини виявляються і фіксуються в процесуальному порядку, являються доказами [4, с.20-21].

Але при отриманні нової інформації з'являються проблеми. Головна з них та, що в порядку попередньої оцінки інформації вона виглядає як

нова, але у ході більш детального вивчення може з'ясуватися, що це вже стара інформація, або суперечить їй, або не має до неї ніякого відношення. У першому випадку не можна інформацію назвати новою, у другому й третьому - навпаки. Але чи володіє вона пізнавальною цінністю, або являє собою плід якогось вимислу?

Якщо інформація отримана за допомогою оперативно-технічних засобів, то вона виключає варіант вимислу, констатує факт. Дійсність пізнається незалежно від волі і свідомості оперативного робітника, але фіксація і пізнання дійсності за допомогою оперативно-технічних засобів здійснюється усвідомлено. Проте завдання оперативного робітника, застосовуючого оперативно-технічні засоби, складається не в пізнанні злочинної дійсності, а у встановленні та фіксації об'єктивної реальності, що надає змогу допомогти зрозуміти, які з «версій», виведених раніше оперативним робітником, практично значимі для нас та допоможуть запобігти або розкрити злочин. Оперативно-технічні засоби виступають в якості засобу одержання знань, вони «знімають» реальну картину події без своєї інтерпретації.

Об'єкт реальності оперативний робітник сприймає по-різному, в силу об'єктивних та суб'єктивних причин. Усе це позначається на одержанні результату. Оперативно-технічні засоби відбивають об'єкт реальності в конкретному часі. Це означає, що оперативний робітник може не зафіксувати необхідної інформації в силу свого світогляду. Оперативний робітник при розкритті злочинів виводить декілька версій. Оперативно-технічні засоби повинні служити емпіричному підтвердженню тієї або іншої версії.

Якісна сторона оперативно-розшукової інформації розкривається через її кількість, містить судження по досліджуваній ситуації та має ступінь істинності, якоюсь мірою, зменшує непевність у даній приватній проблемі. Отже, чим ширше можливість вибору, тим невизначений її вихід. Чим більше непевності усуває повідомлення, тим більше містить воно інформації [4, с.23].

У результаті процедури підтвердження версія знаходить нову властивість - істинність. Версія з категорії припущень перейшла в якісно нову категорію пізнавальних утворень - стала достовірним фактом. Тобто, як підкреслив Е.П.Нікітін, користуючись методом логічної дедукції, із версій виводять такі приватні наслідки, які можуть бути безпосередньо зіставлені з емпіризмом [12, с.161]. Потім здійснюють ці зіставлення з даними отриманими за допомогою оперативно-технічних засобів і чинять зворотний шлях - йдуть від емпіричних даних, що тепер уже виступають як посилення до перевіряючої версії, що стає подальшим висновком.

Інформація, яка веде до реалізації мети, виступає як цінна інформація. Якщо в якості цілі достатньо підтвердження (або не підтвердження) тієї або іншої оперативно-пошукової версії, то одержувана інформація є цінною [4, с.35].

В тих випадках, коли оперативно-розшукова інформація виходить із незалежних джерел, коли застосовані різноманітні методи її збору, коли використовуються науково-технічні засоби, «оперативні дані можуть

бути дуже точними". Якщо ці дані узгодяться з утриманням матеріалів діла і буде правдоподібно пояснення обставинам, зафіксованим процесуальним шляхом, то вони можуть бути використані для побудови слідчої версії, але не в якості підстави, а як пояснювальна частина [4, с.23-24].

Не слід ігнорувати й людський чинник. Спостерігач пізнає об'єктивну реальність і оцінює її, базуючись на ту інформацію, котру одержав раніше. При цьому вибирає ті моменти об'єктивної реальності, які необхідно відобразити технічними засобами, основуючись на свої знання та досвід.

Оперативний співробітник одночасно є споживачем інформації, яку, до речі, треба усвідомлювати. Конфідент при передачі інформації оперативному робітнику, вільно або мимоволі надає їй емоційне зафарблення, супроводжуючи своєю думкою й оцінками судженнями [11, с.196].

Чим більше має первинної інформації оперативний робітник, який застосовує оперативно-технічні засоби для з'ясування сутності отриманого завдання, тим більше цінної оперативно-розшукової інформації буде отримано. Розвиток оперативно-технічних засобів дозволяє перевіряти отриману інформацію й одержувати більш швидше і надійніше, ніж це відбувається коли інформація приходить з інших джерел, яким не можна з усією повнотою довіряти і навіть можливо прийдеться перевіряти, з використанням оперативно-технічних засобів.

За допомогою відображуваної інформації ми одержуємо концептуальне поняття, а цінність її ставиться до конкретної задачі. Тому, в даний час, немає необхідності проводити пошук і очікувати інформації від побічних джерел (з урахуванням людського чинника), а краще замінити це новими методами використання оперативно-технічних засобів, для одержання і фіксації оперативно-пошукової інформації.

Навіть тоді, коли ці особи благонадійно відносяться до правоохоронних органів і схильні до надання допомоги, така ситуація можлива. Коли ж контакт відбувається в атмосфері недовіри і прихованої ворожнечі, вона тим більше реальна.

Покладаючись на інформацію, отриману від осіб, які допомагають правоохоронним органам з різних причин, піддаємося ризику одержати непотрібну інформацію. Ці особи можуть принести багато прикростей, тому що вони не мають повної інформації та додають відсутню інформацію самі, керуючись своєю точкою зору.

Цінність інформації, отриманої за допомогою оперативно-технічних засобів, має та інформація, яка відповідає потребам оперативних підрозділів.

Аналіз думок В.Г.Афанасьєва, С.С.Овчинського, І.П.Козаченка та ін., дозволяє зробити висновок, що інформаційна потреба оперативних апаратів – це сукупність об'єктивно необхідної інформації (відомостей, даних), що свідомо сприймається і використовується оперативними апаратами та ефективно вирішує поставлені перед ними завдання.

Таким чином, проблеми отримання, класифікації та використання оперативної інформації за допомогою оперативно-технічних засобів,

потребують комплексних наукових досліджень. Загальними напрямками таких досліджень з нашої точки зору можуть бути:

- розробка єдиного визначення оперативної і слідчої інформації;
- надання науково-обґрунтованої універсальної класифікації інформації, яка використовується в оперативно-розшуковій діяльності, дізнанні та слідстві;
- проведення наукових досліджень, спрямованих на удосконалення організаційно-тактичних основ використання оперативно-технічних засобів щодо збору та фіксації оперативної інформації;
- розробка сучасних правових основ та механізму впровадження в кримінальний процес оперативної інформації, отриманої з використанням оперативно-технічних засобів.

Список літератури: 1. Гришин И.И. Понятие информации. Логико-методологический аспект. М., 1973. 2. Винер Н. Кибернетика и общество: Пер. с англ./Под ред. Э.Я. Кольмана. М., 1958. 3. Урсул А.Д. Отражение и информация. М., 1973. 4. Овчинский С.С. Оперативно-розыскная деятельность. М., 2000. 5. Бриллиэн Л. Наука и теория информации. М., 1960. 6. Законодавство України про інформацію //Бюллетень законодавства і юридичної практики України. №7, 1998. 7. Коган В.В. Человек в потоке информации. Новосибирск, 1981. 8. Овчинский С.С. Оперативно-розыскная информация (проблемы теории и практики). М., 1976. 9. Хомколов В.П. О реализации информационного обеспечения при раскрытии неочевидных преступлений. М., 1981. 10. Пинкаренко І.Р., Юнаков М.М. Деякі проблеми інформаційно-аналітичної роботи апаратів кримінального пошуку //Актуальні питання оперативно-розшукової діяльності та боротьби з організованою злочинністю. Львів, 1997. 11. Практика уголовного сыска. Научно-практический сборник /Составитель А.Ваксян, М., 1999. 12. Никитин Е.П. Открытие и обоснование. М., 1998.

Надійшла до редколегії 19.03.2001р.

*С.П.Ланта,
ад'юнкт каф. криміналістики
Нац. ун-ту внутр. справ*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТАКТИКИ ВИКОРИСТАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ НА ПОПЕРЕДНЬОМУ СЛІДСТВІ

Проблеми тактики використання судових експертиз при розслідуванні злочинів майже недосліджені у вітчизняній літературі, хоча, на нашу думку, правильне і своєчасне використання даних судових експертиз є однією з умов виконання завдань кримінального судочинства.

Основним елементом криміналістичної тактики є тактичний прийом. Під тактичним прийомом в літературі розуміється найбільш раціональний і ефективний спосіб дій при організації і плануванні розслідування, підготовки і проведення окремих процесуальних дій, а також вибір особою, яка проводить розслідування, визначеної лінії поведінки [1, с.453]. Важко погодитись з О.М. Васильєвим, який визначає тактичний прийом як рекомендацію, розроблену на основі спеціальних наук (логіки, психо-